

SÂFÎ'NİN KERBELÂ MERSİYESİ ÜZERİNE BİR TAHLİL

Selami TURAN*, Ahmet AKGÜL**

Özet

Klasik Türk şiirinin nazım türlerinden olan mersiye, Arapça bir ibare olan ve “ölen birinin iyiliklerini sayıp dökmek” anlamına gelen “resa” kökünden gelmektedir. Edebiyat terimi olarak ele alındığında ise “bir kişinin ölümünden duyulan acı ve üzüntünün ifade edildiği; o kimsenin iyilik, cömertlik ve yiğitliğinin anlatıldığı; kadere rıza göstermenin, sabırlı olmanın ve dünyanın geçiciliğinin vurgulandığı lirik şiirler”dir. Farklı nazım şekilleri ile kaleme alınan mersiyeler, din uluları, devlet büyükleri, aile bireyleri, dostlar ve arkadaşların yanında bilhassa Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitleri adına yazılmıştır. Mersiye türleri arasında önemli bir yere sahip olan Kerbelâ mersiyelerinde ehl-i beyt sevgisi ve Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesinin acısı dile getirilir, bu işe sebep olanlara beddua edilir. Kerbelâ mersiyelerinin önemli örneklerinden birisi de XVI. yüzyıl şairlerinden Sâfi’ye aittir. Şairin kaside nazım şekli ile kaleme aldığı Kerbelâ mersiyesinin, yazıldığı dönemden itibaren, çok beğenildiği ve Muharrem ayında icra edilen Aşure törenlerinde belli bir ezgiyle okunduğu bilinmektedir. Bu yazıda Sâfi’ye ait olan mersiye; şekil, muhteva, üslup ve ahenk yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, 16. yüzyıl, Sâfi, Kerbelâ, mersiye

AN ANALYSIS ON THE ELEGY OF KERBELÂ BY SÂFÎ

Abstract

Elegy (mersiye) comes from the Arabic root “resa”, meaning “enumeration of favors of a dead person”. Elegy is a type of verse in the Classical Turkish Poetry. It treats various themes such as pain and sadness upon death, generosity, gallantness, consent to destiny, patience and mortality of the world. It is written out for important religious people, statesmen, individuals in the family, friends and especially Saint Hüseyin and Kerbela martyrs. Of poems of this type, elegies of Kerbelâ have an exclusive place. One of them is the Elegy of Kerbelâ, written out in the form of qasida verse by Sâfi in the 16th century. It is known to be admired and recited in the ceremonies of Aşure during the month of Muharrem. In this paper, the elegy by Sâfi has been studied in terms of form, content, style and harmony.

Keywords: Classical Turkish literature, 16th century, Sâfi, Kerbelâ, elegy

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta/Türkiye, selamituran@sdu.edu.tr

** Okt., Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Isparta/Türkiye, ahmetakgul@sdu.edu.tr

Giriş

Arapça resâ kökünden gelen ve sözlük anlamı “ölenin iyiliklerini sayıp dökmek” olan mersiye, terim olarak “ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlere verilen addır” (İsen, 1993: XII-XIII). Mersiye türünün içinde Kerbelâ mersiyeleri önemli bir yere sahiptir. Kerbelâ vakası¹ denilince İslam tarihinde akla Hz. Hüseyin’in şehit edilişi gelir. Hz. Hüseyin, H. 10 Muharrem 61/M. 10 Ekim 680’de Ömer b. Sa’d b. Ebi Vakkas’ın askerleri tarafından Kerbelâ’da şehit edilmiş; bu olay klâsik edebiyatımızda Kerbelâ mersiyelerinin ve Maktel-i Hüseyinlerin çıkış noktası olmuştur. Makteller ve Kerbelâ mersiyeleri, manzum ve mensur şekilde yazılmışlardır. Manzum olanlarda daha çok terkib-i bend, kaside, gazel, mesnevi, terci’-i bend nazım şekilleri tercih edilmiştir. Bu nazım şekilleri içerisinde ise, terkib-i bend ve kasidenin önemli bir yeri vardır. Zirâ edebiyatımızda mersiye yazan şairler, en çok terkib-i bend, daha sonra da kaside nazım şeklini tercih etmişlerdir (İsen, 1993: XXIV).

a. Sâfi ve Kerbelâ mersiyesi

XVI. yüzyıl şairlerinden olan Sâfi², İmam Hüseyin hakkında yazdığı *Kerbelâ mersiyesi* ile meşhur olmuştur. Bektaşî mecmualarında ve *Mira’tü’l-Makasid fi Def’il-Mefâsîd*³ adlı eserde ekseriyetle “Sâfi Baba”, XVI. asır içinde yazılmış bazı mecmualarda, “Sâfi” adına kayıtlı bulunan söz konusu mersiyenin bu mahlası kullanan şairlerden hangisine ait olduğu bilinmemektedir. Fakat şiirin Edirneli Attarzâde Sâfi’ye ait olma ihtimali kuvvetlidir (Ergun, 1955: 236). Muharrem ayında icra edilen Aşure törenlerinde, bütün tarikatlarda Kerbelâ mersiyesi okuma geleneği mevcuttur. Bu törenlerde okunan mersiyeler içerisinde ise Fuzûlî’nin ve Sâfi’nin mersiyeleri öne çıkar. Hatta Sâfi’nin mersiyesinin XVI. yüzyıldan beri aile toplantılarında, dergâhlarda, cemlerde belli bir ezgiyle okunduğu kaynaklarda geçmektedir (Özmen, 1998: 521; And, 2002: 194).

b. Mersiyeye Klâsik Gözle Bakış

Bu makaleye konu olan Sâfi’nin *Kerbelâ Mersiyesi*, 29 beyitten müteşekkil bir kasidedir. Sâfi’nin manzumesi şu bölümlerden oluşur:

Birinci Bölüm: Hz. Hüseyin’in özelliklerine yer verildiği, ona duyulan hürmet ve sevginin tarif edildiği, kasidenin ilk yedi beytinden oluşan ‘Giriş’ mahiyetindeki kısımdır.

İkinci Bölüm: Kerbelâ hadisesinin ve şairin bu hadiseden duyduğu üzüntünün anlatıldığı ‘Gelişme’ diyebileceğimiz sekizinci beyitten on sekizinci beyte kadarki kısımdır.

Üçüncü Bölüm: Şairin, dostları ve kendisi için dua, düşmanları ve Hz. Hüseyin’i sevmeyenler için beddua ettiği, kasidenin son on bir beytini oluşturan ‘Sonuç’ olarak adlandırabileceğimiz bölümdür.

b. 1. Canlar Camı, Şehitler Şahı: Hüseyin

Yedi beyitten meydana gelen *Giriş (nesib)* mahiyetindeki ilk bölümde Sâfi, şiirin ana karakterini yani Hz. Hüseyin'i anlatır. Bunu yaparken Hz Hüseyin'i, *can ve gönül tahtının sultanı, şehitlerin şahı, ruşen yüzlü* gibi sıfatlarla tavsif eder. Şairin ilk beyitlerde bu sıfatlara yer vermesi onun Hz. Hüseyin'e duyduğu hürmet ve sevgiyi işaret etmesinin yanında şiirin yüksek bir duygusallıkla devam edeceğini okuyucuya hissettirir:

Ey cân ü dil serîrine sultân yâ Hüseyin
V'ey Kerbelâ' da şâh-ı şehîdân yâ Hüseyin

Çeşm ü çerâğ-ı âleme nûr-ı cemâl-i Hak
Cân-ı cihâna rahmet-i Rahmân yâ Hüseyin

Ruşen yüzünde sûre-i Ve's-Şemsi Ve'd-Duhâ
Şânında nâzil âyet-i Kur'ân yâ Hüseyin

Ortak İslam kültürünün mazmunlarını kullanan Sâfi, Hz. Hüseyin'in güzelliğini güle teşbih eder. Şair, Hz. Hüseyin'in güzellik gülündeki bir yaprağın cennette bile bulunamayacağını belirtir. Ayrıca Aden incisinin ve Bedahşan la'linin (yakut) onun yanağındaki ben karşısında değersiz bir taş parçası hükmünde olduğunu söyler:

Hüsnün gülünde olmaya bir berg-i sebze
Bâğ-ı behişt ü ravza-i Rıdvân yâ Hüseyin

Hâl-i ruhuñ katında şehâ seng-i rîzedür
Dürr-i Adenle lâ'l-i Bedahşân yâ Hüseyin

İlk bölümün son beyitlerinde şair, Hz. Hüseyin'in dedesi Hz. Peygamber'i, babası Hz. Ali'yi, annesi Hz. Fâtuma'yı anar ve feleğin çektiği eziyetlerden şikâyet eder:

Ceddün Resül-i pâk atañ Şâh Murtazâ
Ammün imâm-ı dîn Şeh-i merdân yâ Hüseyin

Ey nûr-ı çeşm-i Fâtuma mahbûb-ı ins ü can
İñletti bizi mihnet-i devrân yâ Hüseyin

b. 2. Dem-i Matem: Mâh-ı Muharrem

Mersiyenin ikinci bölümü olan ve Kerbelâ olayının anlatıldığı bu kısım, on bir beyitten meydana gelir.

Şâfi, Kerbelâ olayının yaşandığı Muharrem ayını “*dem-i mâtem*” olarak nite-
lendirir:

Mâh-ı muharrem erdi dem-i mâtem oldu âh

Oldı bu ayda gün gibi pinhân yâ Hüseyin

Şairler sevdikleri kişileri kaybettiklerinde duydukları üzüntüye gök cisimleri-
nin, tabiatın ve onda yer alan nesnelere iştirak etmelerini isterler (İsen, 1993: 29).
Şâfi de Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesini ve bu şahadetten duyduğu üzüntü-
yü, doğadaki canlı cansız bütün varlıkları acısına ortak ederek anlatır. Bunu yaparken
hüsn-i ta’lil, mübalağa ve teşhis sanatlarına başvurur. Şairin acısı karşısında:

Şafak, kan ağlar:

Kan ağladı felekde şafak şefkatinde âh

Ol dem ki itdiler seni kurbân yâ Hüseyin

Ağlayıp inlemeler cihanı tutar ve âlem yıkılır:

Devr-i zamâne döndü vü âlem yıkıldı san

Tutdı cihânı nâle vü efgân yâ Hüseyin

Bulutlar, mâtem donunu giyer; yağmur, gamıyla tufan koparır:

Mâtem donını geydi bulutlar bölük bölük

Bârân gamuñla kopdı vü tûfân yâ Hüseyin

Gökler mâteme boyanır, gün karalar giyer ve ay parlaklığını kaybeder:

Gökler boyandı mâteme gün giydi kareler

Mahv oldu arada meh-i tâbân yâ Hüseyin

Güneş ve ay hasretle yüzünü yırtar, yer ve gök ağlar:

Yırtdı yüzini nâhun-ı hasretle mihr ü mâh

Ağladı yer ü gök saña yeksân yâ Hüseyin

Feleğin beli bükülür ve yıldızları dökülür:

Çerhüñ büküldü beli vü sındı sitâresi

Encüm saçıldı yere çü bârân yâ Hüseyin

Hz. Hüseyin’in şehit edilmesine deryalar acırken akarsular taşlarla dövünür:

Deryâlar acıdı saña akar sular dahi

Taşlar alup döğündü firâvân yâ Hüseyin

Herkes figân ile kanlar döküp âh çeker:

Kanlar döküp figân ile her kişi der ki âh

Kanı ne oldu sevgili cânân yâ Hüseyin

Gonca, yakasını yırtar:
Gül gibi çehre *kana boyandı* firâk ile
Çâk itse tañ mı *gonca giribân* yâ Hüseyin

Susam çiçeği elinde keskin bir hançer tutar, sümbül saçını dağıtır ve gül de kendinden geçer:

Sünbül saçını çözdü vü [gül] *gitdi kendiden*
Süsen elinde hançer-i bürrân yâ Hüseyin

Beyitlerde de görüldüğü gibi şair, kullandığı deyimlerin yanı sıra kelimelerin ses ve anlam değerlerinden de istifade etmiştir. Bunu yaparken *âh* gibi acısını ifade eden ünlemleri ve *mâtem*, *nâle*, *efgân*, *gam*, *ağla-*, *figân* gibi yas tutmakla alakalı kelimeleri şiirdeki mâtem havasını canlı tutmak için kullanmıştır. Sâfi'nin bu bölümde kullandığı *firâk*, *kanı* (*hani*) gibi özleme dayalı ifadeleri de Hz. Hüseyin'e duyduğu hasreti dile getirmek için kullandığını söylemek mümkündür. Mersiye'nin ikinci bölümünde dikkati çeken bir diğer özellik de şairin yasını ve duyduğu hüznü ifade ederken *kan ağlamak*, *matem donunu giymek*, *mateme boyanmak*, *karalar giymek*, *yüzünü yırtmak*, *beli bükülmek*, *yıldızı kırılmak* (*dökülmek*), *taşlar alıp dövünmek*, *kana boyanmak*, *yakasını yırtmak*, *saçını çözmek*, *kendinden gitmek* gibi deyimlere yer vermesidir. Şiirin, halk arasında itibar görmesinde ve sevilmesinde muhtevastaki bu deyimlerin de etkili olduğu düşünülebilir.

b. 3. Beddua ve Dua

Sâfi, on bir beyitten meydana gelen son bölümde beddua ve duaya yer verir. Şair, ilk dört beyitte Hz. Hüseyin'in ve yanındakilerin değerini bilmeyenlere ve onu şehit edenlere beddua eder. Sonraki iki beyit Sâfi'nin Kerbelâ'yı hatırlayarak hayıflandığı beyitlerdir. Bölümdeki son beş beyit ise dua ve temennilerin yer aldığı kısımdır. Bu bölümdeki dualar daha çok şairin kendisi ve Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'le beraber şehit olanlar içindir.

b. 3.1. Beddua

Beddua ifadelerinin yer aldığı beyitlerde şair, Yezid'in⁴ adamlarından Şimr'i⁵ lanetlenmiş olarak Mervan'ı⁶ ise uğursuz olarak tavsif eder. Ayrıca "Âl-i Resûle hangi yüzü kara böyle eder?" diye sorarak Yezid'e de lanet okur:

İder zebân-ı hâl ile kim kangı yerdedür
Şimr-i la'in ü nekbet-i Mervân yâ Hüseyin

Âl-i Resûle kangı yüzi kare böyl'eder
Olsun *Yezid'e* lâ'net-i Yezdân yâ Hüseyin

Sâfi, Hz. Hüseyin'i ve onun soyundan gelenleri sevmeyenleri "itten beter" gibi ağır bir ifâdeyle nitelendirir. Hz. Hüseyin'in gam meclisinde hasret ateşiyle yanmayanların ise, her zaman ney gibi ağlayıp inlemelerini ister:

Her kim seni vü âlüni cân gibi sevmese
İtten beterdür ol nice insân yâ Hüseyin

Bezm-i gamuñda âteş-i hasretle yanmayan
Olsun hemîşe ney gibi nâlân yâ Hüseyin

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da susuz bırakılarak şehit edilmesine şair, "O, bu haldeyken ölümsüzlük suyu yere mi geçmişti?" diye sitemde bulunur. Bu beyitte susuzluktan bitap düşmüş ve şehit edilmiş bir insanın durumuyla ölümsüzlük suyu arasındaki tezat ön plandadır:

Derdâ ki tâs-ı çerh-i felek hânedânına
Gâhî içürdi zehr gibi kan yâ Hüseyin

Sen deşt-i Kerbelâda susuz bunda âh ü vâh
Yire mi geçdi çeşme-i hayvân yâ Hüseyin

b. 3.2. Dua

Beddua ve sitemlerden sonra dua kısmına geçen Sâfi, ilk üç beyitte kendisini Hz. Hüseyin'in eşğine yüz süregelmüş bir derviş olarak tanımlar ve kıyamet gününde Kevser suyuyla susuzluğunun, Cennet elbisesiyle de çıplaklığının giderilmesi için O'ndan ihsan ve şefaata beklediğini dile getirir:

Dervişüm âstânına yüz süregelmüşüm
Şâh-ı keremsün eylegil ihsân yâ Hüseyin

Mahşer gününde el benüm etek senün şehâ
Komağıl anda teşne vü üryân yâ Hüseyin

Kandur şarâb-ı kevsere Sâfi kuluñı sen
Geydür libâs-ı hulle-i Rıdvân yâ Hüseyin

Son iki beyitte ise şair, Hz. Hüseyin'i sevip onun yoluna can verenlere rahmet diledikten sonra, onun neslinden gelenlere Cebrail ve Kerrûbiyân'ın⁷ devamlı dua etmesini ister:

Rahmet seni sevüp yoluña cân virenlerün
Olsun hemîşe hil'ati elvân yâ Hüseyin

Olsun saña vü âlüne Rûhü'l-emîn müdâm
Kerrûbiyânla medh ü senâ-hân yâ Hüseyin

c. Mersiyede Ahenk ve Yapı

c. 1. Ritmik Unsurlar⁸

Divan şiirinde şairler, ünlü-ünsüz ilişkilerinden, çeşitli düzeydeki tekrarlardan, kafiye, redif ve vezin gibi ritmik unsurlardan, söze ve sese dayalı sanatlardan çokça yararlanırlar (Macit, 2005: 3). Sâfî'nin mersiyesinde de bu saydığımız unsurları rahatlıkla görürüz.

c. 1. 1. Kafiye ve Redif

Redif, simetrik olarak tekerrür etmesi ile şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplar ve çok defa şiirde bir duygu ve düşünceye zemin hazırlar. Böylelikle şiire, 'yek-ahenk' olarak adlandırılan konu bütünlüğü kazandırır (Akün, 1994: 402).

Ele aldığımız mersiyenin redifi "*yâ Hüseyin*"dir. Bu redif sayesinde Hz. Hüseyin'in, şiirin anahtarı konumuna geldiğini söyleyebiliriz. Redifin şiirde ses ve anlamın odak noktası olma özelliği vardır ve bu odak noktası, yani redif, şiirin kendi içindeki anlam bütünlüğünü de sağlamaktadır (Macit, 2005: 83).

Şiir, yazıldığı nazım türünün de gereği olarak aa, xa, xa, xa, xa, xa... kafiye semasıyla kaleme alınmıştır. Mersiyenin kafiyesini "-ân" sesleri oluşturmaktadır. Bu kafiye Divan şiirinde "kafiye-i müreddefe" yahut "mürdef kafiye" denmektedir. Kafiye, şiirde yer alan diğer kelimelerin ses ve anlam değerlerine uyum sağladığında etkileyici ve bütünlük taşıyan bir niteliğe bürünür (Macit, 2005: 82). Mersiyedeki ses değerlerini göz önüne aldığımızda 'a' ve 'e' ünlülerinin şair tarafından çokça tekrarlandığını görürüz. Mersiyede, gür ve bol sesli olan bu mürdef kafiye ile metnin içerisindeki 'a' ve 'e' sesleri ve her beytin sonunda tekrarlanan "*yâ Hüseyin*" redifi şiirin bölümlerindeki konuların ortak bir yapı oluşturmasına ve mersiyenin -yukarıda söylediğimiz gibi- "*yek-ahenk*" bir özellik kazanmasına katkı sağlamıştır.

c. 1. 2. Vezin

Aruz, şiirde ritmi sağlamakla beraber redif ve kafiyedeki ses düzeninin, dolayısıyla söz varlığının belirlenmesinde önemli rol oynar (Ulucan, 2006: 101). Şair, mersiyeyi aruzun *meḥ'ûlü fâ'ilâtü meḥ'îlü fâ'ilün* kalıbıyla kaleme almıştır. Muzâri bahrine ait bu kalıp, farklı tef ilelerin karışık bir şekilde sıralanmasıyla oluşur. Sâfî'nin şiirde tercih ettiği bu aruz kalıbının eşit aralıklı ritmik sesleri değil, yükselip alçalan ritim değerlerini taşıdığı görülür. Sâfî, şiirinde inişli çıkışlı ritim değerlerine sahip bir aruz kalıbını tercih ederek Kerbelâ hadisesinin ruhunda oluşturduğu acı ve hüznü bu vezinle duyurmaya çalışmıştır.

c. 2. Ses Tekrarları

Ses uyumu (armoni) unsurlarından başlıcalarının aliterasyon ve asonans olduğu bilinen bir husustur. Şiirde iç ahengi sağlamak için ünsüzlerin uyumlu kullanılışından aliterasyon, ünlülerin uyumundan ise asonans doğmaktadır.⁹

Şiirde vezin ve kafiyeden sonra ritmi tesis eden unsur, ses tekrarlarıdır. Seslerin belli aralıklarla tekrar edilmesiyle şiir, musikiye yaklaşır ve ahenk yönünden çekici bir atmosfere bürünür (Macit, 2005: 51). Çağdaş üslup incelemelerinde ünlülerin ön planda olduğu metinlerin daha sağlam, yavaş ve dalgalı olarak ünsüzlerin ön planda tutulduğu metinlerin ise daha değişken ve canlı metinler olarak kategorize edildiğini görmekteyiz (Joubert, 1993: 85). Vezin, redif ve kafiyenin ritim imkânlarını iyi kullanan Sâfi, şiirinde tekrarları da önemli bir ahenk unsuru olarak kullanmış, kelime veya kelime grubu seviyelerinde tekrarlara başvurmak yerine daha çok ses bazında tekrarlarla (aliterasyon ve asonans) şiirin ahenk yapısını kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. Böylelikle şair, mersiye kaleme alırken anlamın yanında seslerle de ritmik bir düzen kurmuş ve bu yolla sağlam bir kompozisyon oluşturmuştur.

c. 2. 1. Ünlü Ahengi (Asonans)

Asonans, aynı ünlünün bir yahut birden çok mısra da birkaç kez tekrar edilmesi olarak tanımlanabilir. Bahsettiğimiz bu periyodik tekrarlar aynı mısra ya da beyitlerde olabileceği gibi metnin tamamında yayılmış olabilir. Genellikle yan yana duran seslerin hoş bir ahenk etkisi yarattığı ve şiirsel melodinin oluşumuna önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir. Çünkü ünlü sesler sözcüklerin veya hecelerin bir bakıma ruhudur ve nefes alıp veren parçalarıdır (Çetin, 2008: 240-241). Mersiyelerde bu bağlamda şairler genellikle uzun ünlüler ile şiirlerine hüznü bir ahenk vermeyi düşündüklerinden, ağlamayı ve inlemeyi çağrıştıran sesleri bilhassa seçerler (Çağlayan, 1997: 52-53). Yazımıza konu olan mersiyenin de bu yönüyle zengin olduğu görülmektedir. Zira sıkça kullanılan uzun seslerin yanında *ağlamak* ve *inlemek* gibi acıyla ilgili fiilleri anımsatan ‘a’ ve ‘e’ ünlüleri, manzumede kullanılan baskın seslerdir.

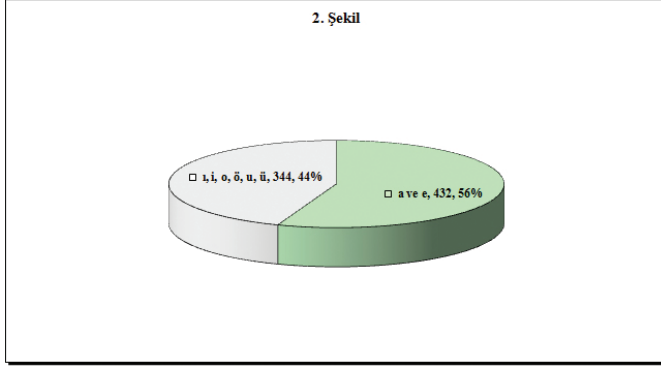
Manzumenin ilk beytinde ‘a’ ünlüsü sekiz, ‘e’ ünlüsü dokuz kez tekrarlanmıştır. Bu iki ünlünün dışında kalan altı ünlünün beyitteki toplam sayıları dokuzdur. Yani beyitte bulunan 26 ünlüden, 17’sini ‘a’ ile ‘e’ oluşturmaktadır. 1. şekilde mersiyenin ilk beytindeki ünlülerin kullanım sıklığını görmekteyiz:

Beyit	‘a’ sesi	‘e’ sesi	ı, i, o, ö, u, ü sesleri
Ey cân ü dil seririne sultân yâ Hüseyin Vey Kerbelâ’da şâh-ı şehidân yâ Hüseyin	8	9	9

1. Şekil

Bu beyitten yola çıkarak metnin tamamını incelediğimizde, ‘a’ ünlüsünün 228, ‘e’ ünlüsünün ise 204 kere tekrarlandığını görürüz. Şiirde kullanılan ‘a’ ve ‘e’ haricindeki ünlülerin sayısı 344’tür. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere ‘a’ ile ‘e’ seslerinin dışında kalan altı sesin yekûnunun tekrarı, ‘a’ ile ‘e’nin toplam tekrarından (432) daha azdır. 2. şekilde mersiyede tekrarlanan ‘a’ ile ‘e’ ünlülerinin diğer ünlülere oranı verilmiştir:

2. şekilde de görüldüğü gibi metindeki 'a' ile 'e' seslerinin tüm seslere oranı % 56'dır. Özellikle 'a' ünlüsünün metindeki egemenliği, şairdeki karamsarlığın ve bunalımın yüksek sesle terennüm edilme isteğinin göstergesidir (Gökalp, 1998: 369). Metindeki ünlülerin yarısından fazlasını teşkil eden bu seslerin, mersiyede üzüntünün ön plana çıkmasına ciddi katkı sağladığı muhakkaktır.

c. 2. 2. Ünsüz Ahengi (Aliterasyon)

Aynı ünsüzlerin bir veya birden fazla mısra da tekrar edilmesi olarak tanımlayabileceğimiz aliterasyon, şiirin müzikal değeri açısından önem arz eder. Kelimelerde sıklıkla kullanılan ünsüz harflerin şiirin genel anlamıyla da paralellik oluşturması ve o yönde çağrışım sağlaması ünsüz ahengi açısından ideal olmalıdır (Çetin, 2008: 239-240).

Ele aldığımız mersiyede Sâfî'nin, ahengi sağlarken ünsüz tekrarlarından yararlandığını ve yer yer anlamla paralellik gösteren ünsüzleri tercih ettiğini görmekteyiz:

Sen deşt-i Kerbelâda susuz bunda âh ü vâh

Yire mi geçdi çeşme-i hayvân yâ Hüseyin

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki susuzluğunun anlatıldığı yukarıdaki beyitte şair, koyu ve altı çizili olarak verdiğimiz 's', 'ç', ve 'ş' ünsüzlerini tekrar ederek su sesi hissinin vermiş ve beytin anlamıyla paralellik oluşturmuştur.

Başka bir beytinde şair, mersiyenin redifi ile (*yâ Hüseyin*) paralellik arz eden 'h', 's', 'y' ve 'n' ünsüzlerini beytin içerisinde tekrarlayarak belli bir müzikalite elde etmiştir:

Ey cân ü dil şeririne sultân yâ Hüseyin

Vey Kerbelâda şâh-ı şehidân yâ Hüseyin

Diğer bir beytinde Sâfi, ‘m’ ve ‘n’ ünsüzlerinin tekrarıyla, Kerbelâ hadisesinin yasını tutanların inlemelerini anımsatan bir ahenk yakalamaya çalışır:

Mâh-ı muharrem erdi dem-i mâtem oldu âh

Oldı bu ayda gün gibi pinhân yâ Hüseyin

Sonuç

Mersiyede kullanılan dil dikkate alındığında, Sâfi’nin kendi zamanındaki konuşma ve yazı diline hâkim olduğu söylenebilir. Mersiyede şairin, yasla ilgili deyimlere sıklıkla başvurması ve halk diline yakın tabirlere yer vermesi bunun en güzel kanıtıdır.

Sâfi, şiirinin dilini oluştururken mersiyelerin yapısına has olan uzun sesleri ve *âh, ey, vey* gibi ünlemleri bilerek kullanmıştır. Şiirin bütününe bakıldığında şairin, mersiyeyi ahenkli kılan ritim ve armoni unsurlarını, vezin ve kafiyeyi, muhtelif seviyelerdeki tekrarlarla aliterasyonu ve asonansı da şuurulu olarak tercih ettiğini söyleyebiliriz. Sâfi, böylelikle anlamın yanında seslerle de ritmik bir düzen kurmuş ve sağlam bir kompozisyon oluşturmuştur. Ayrıca anlatımını güçlendirmek için tezat, teşhis, teşbih, tenasüp, mübalağa ve hüsn-i ta’lil gibi anlam sanatlarına da yer vermiştir.

Şairin mersiyesinde yakaladığı üslûp ve ahenk, onun şiirini sevdirmiş ve yazıldığı dönemden itibaren Muharrem ayında tertip edilen meclislerin en çok okunan mersiyelerinden biri yapmıştır.

Sonnotlar

- ¹ Kerbelâ olayının sebepleri ve sonuçları için bkz. Mustafa Âsım Köksal, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*, Köksal Yay., İstanbul, tarihsiz; Elnure Azizova, *Kerbelâ Vak’ası*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 63-113; Ethem Ruhi Fıçlalı, “Hüseyin”, *DİA*, İstanbul 1998, c. 18, s. 518-521.
- ² Sâfi hakkında diğer bilgiler için bkz: İsmail ÖZMEN, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi-2*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 521; “Sâfi Çelebi”, *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, c. 7, s. 412.
- ³ Ahmet Rifat Efendi’nin, mensubu bulunduğu Bektaşî tarikatı ile ilgili kaleme aldığı eseridir: *Mira’tü’l-makâsid fi def’il-mefâsid*, İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1876.
- ⁴ Muâviye’nin oğludur. Dört Halife döneminde ruhanî liderlik gibi yürütülen halifelik makamı Muâviye’den sonra saltanat şeklinde devam etmiş ve Muâviye, Küfe valisi Muğire’nin de telkiniyle oğlu Yezid’i veliahtı olarak tayin etmiştir (Ahmet Cevdet, 1972: 206).
- ⁵ Yezid’in komutanlarından. Hz. Hüseyin’i ve beraberindekileri Kerbelâ’da şehit eden orduya komuta etmiştir (Çağlayan, 1997: 10).

- ⁶ Muâviye döneminde Medine valiliği yapmıştır. Yezid döneminde Medine valisi olan Velid'e, Hz. Hüseyin'i Yezid'e biat ettirmesi, eğer Hz. Hüseyin kabul etmezse boynunu vurdurması için telkinde bulunmuştur (Ahmet Cevdet, 1972: 222).
- ⁷ Allah'a en yakın kabul edilen meleklerin en büyükleri (Devellioğlu, 1988: 611).
- ⁸ Şiirde ses ve ritim konusunda şu kaynaklara bakılabilir: Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Kapı Yay., İstanbul 2005; Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2008, s.237-276; Orhan Okay, "Bâki'nin Kanunî Mersiyesi'ne Dair", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 1990, s.88-94; Orhan Okay, *Nef'i'nin Şiirlerinde Ses Unsuru*, age., s.95-100; Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Ses Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, X, 1, (1992), s.77-114; Cemâl Kurnaz, "Divan Şiirinde Ritm Arayışları", *Türk Dili*, 589 (Ocak 2001), s.87-92; Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkişemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları) Abdülbaki Gölpınarlı Armağanı*, Volume: 19 (1995), s.157-202; Tunca Kortantamer, "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I", *Eski Türk Edebiyatı-Makaleler*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1993, s.273-336; Tacettin Şimşek, "Türk Şiirinde Ses ve Ritim Konusuna Yeni Bir Yaklaşım", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı)*, Sayı 29, Erzurum 2006, s.145-168; Selami Turan, "Ahmedî'nin Türkçe Divanındaki Ahenk Unsurları", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, Ankara 2007, s. 567-590.
- ⁹ *Armoni, aliterasyon ve asonans* terimleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir- Şahsiyet- Eser*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 1987, s.199-211; Saadettin Yıldız, "Mustafa Seyit Sutüven'in Şiirlerinde Ahenk Unsurları", *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir Üniversitesi Yayınları No: 0012, Balıkesir 1999, s. 275-276; Hasan Çebi, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.98; Ömer Demircan, *Türkçenin Sessizimi*, Der Yay., İstanbul 1996, s.123-148; Nüket Güz, "Şiirsel İşlev ve Yapısal Çözümleme", *Dilbilim VII*, 1987; Sadık Tural, "Rindlerin Ölümü Şiirinde Ahenk" *Mehmet Kaplan İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.221-236; Hilmi Yavuz; *Dilin Dili*, Arma Yayınevi, İstanbul 1991; Hüseyin Yurttaş, "Şiirde Ses Yinelemesi Üzerine", *Türkiye Yazıları*, S.21, Aralık 1978, s.21-23; İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2004, s. 52-59.

Kaynakça

- AKÜN, Ömer Faruk. (1994). "Divan Edebiyatı". TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt IX. İstanbul. s.415.
- AND, Metin. (2002). Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AHMET CEVDET. (1972). Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ. Haz.: Mahir İz. İstanbul: Bedir Yayınevi. c. II, Kısım II.
- CEYLAN, Ömür. (2000). Tasavvufî Şiir Şerhleri. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin. (1997). Kerbelâ Mersiyeleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı. [Yayımlanmamış Doktora Tezi].
- ÇETİN, Nurullah. (2008). Şiir Çözümleme Yöntemi. Ankara: Öncü Kitap.
- ÇETİŞLİ, İsmail. (2004). Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir. Ankara: Akçağ Yayınları.

- DEVELLİOĞLU, Ferit. (1988). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. (8. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİLÇİN, Cem. (1991). "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi" Türkoloji, c. IX, s. 43-98.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet. (1955). Bektaşî Şairleri ve Nefesleri (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası.
- GÖKALP, G. Gonca. (1998). "Göstergebilim Açısından Bir Şiir Değerlendirmesi: Bir Sözlükte Kitap Adları" Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara, s. 363-378.
- İSEN, Mustafa vd. (2009). Eski Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İSEN, Mustafa. (1993). Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İSEN, Mustafa. (1986). "Mersiye" Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul: Dergâh Yay., c. VI, s. 272-274.
- JOUBERT, Jean-Louis. (1993): Şiir Nedir? çev.: Ece KURKUT. Ankara: Öteki Yayınları.
- KORTANTAMER, Tunca. (1994). "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi" Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ege Üniv. Edb. Fak. Yay., İzmir, S.VIII, s.1-9.
- MACİT, Muhsin. (2005). Divan Şiirinde Âhenk Unsurları. İstanbul: Kapı Yayınları.
- MENGİ, Mine. (2000). "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", Divan Şiiri Yazıları, Ankara: Akçağ Yayınları. s. 72-80.
- MENGİ, Mine. (1983). "Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış" Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir, 1983, s.91-101.
- ÖZMEN, İsmail. (1998). Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi-2 (16. Yüzyıl). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SÂFÎ, 06 Mil Yz Cönk 83, vr. 43b-45a.
- STEBLER ÇAVUŞ, M. Zeliha. (2008). "Türk Edebiyatında Mersiyeler" A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, S. 38, s. 131-138.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ. (1985). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA). (1990). "Sâfi Çelebi" İstanbul: Dergâh Yay., c. 7, s.412.
- TUNALI, İsmail. (1998). Estetik. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YILDIZ, Saadettin. (1999). "Mustafa Seyit Sutüven'in Şiirlerinde Ahenk Unsurları" I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir Üniversitesi Yayınları No: 0012, Balıkesir, s. 275-276.